

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

1. ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ "เศรษฐกิจพอเพียง"

เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และภายหลังจากได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

พัฒนาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวคิดสังคมนิยมทางเลือก ที่เริ่มมองเห็นว่ากระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมนิยมกระแสหลักเริ่มส่งผลกระทบต่อสังคมและระบบนิเวศ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย ความว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประเทศส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลา นี้...” และข้อความที่สำคัญอีกตอนหนึ่งแห่งพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ผู้ไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ดังความตอนหนึ่งว่า “...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอกอยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกอยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความ

**พออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้
ได้เราก็จะยอดยิ่งยอดได้...”** (ปรีชา เปี่ยมพงสานต์ และคณะ, 2548, น. 4-5)

ช่วงทศวรรษก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งสินค้าอุตสาหกรรมเป็นสินค้าที่มีทักษะการผลิตสูงขึ้น ทั้งยังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูง ทั้งด้านการส่งออก และการผลิต ทั้งนี้ อัตราการขยายของผลผลิตมวลรวมของประเทศไทยมีการขยายตัวสูงเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2502-2516 เฉลี่ยร้อยละ 8.1 ต่อปี แม้ระหว่างปี 2517-2528 ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก อัตราการขยายของผลผลิตมวลรวมของประเทศเฉลี่ยต่อปีของประเทศไทยคือ ร้อยละ 9.1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจการส่งออก และการปรับโครงสร้างการผลิต มีผลจากการที่ประเทศไทยเปิดต่อการค้าการลงทุนจากต่างชาติสูง มีการลงทุนจากต่างประเทศที่นำเทคโนโลยีและการตลาดมาสู่ประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจไทยมีความไม่สมดุลในหลายด้าน ในด้านการกระจายรายได้ ถึงแม้ว่าสัดส่วนคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะลดลง แต่คนจนกลับมีสัดส่วนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจน้อยลง ในปี 2518 คนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพียงร้อยละ 6 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ในขณะที่คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้ถึงร้อยละ 49 ในปี 2539 คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 56 ส่วนคนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เหลือเพียงร้อยละ 4 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ นั้นแสดงให้เห็นว่าการกระจายรายได้ของคนในประเทศแย่ลง โดยในขณะที่เศรษฐกิจมีการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งกลุ่มคนรวยและกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ คนรวยจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้สูงกว่า (ณัฐพงษ์ ทองภักดี, 2550, น. 1-24)

นอกจากนี้ยังมีความไม่สมดุลด้านอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างของรายได้และความเจริญระหว่างเมืองกับชนบท ความไม่สมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการเจริญเติบโต ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่พอดีของโครงสร้างการผลิตและการจ้างงาน ที่สัดส่วนการผลิตของภาคเกษตรลดลงไปไม่ถึงร้อยละ 10 ของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ แต่สัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรมีประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานรวมในประเทศ ความไม่สมดุลของโครงสร้างการผลิตและระดับการศึกษาของคนงานที่แรงงานส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา (ฉลองภพ สุสังกร์กาญจน์, 2549, น. 22-37)

การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น การลงทุนต่างประเทศและมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้การผลิต และการตลาดมีความซับซ้อนขึ้นกว่าการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งมีพื้นฐานด้านการเกษตร ภาคการผลิตทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม ต้องพึ่งพาสถาปัตยกรรม เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องจักรจากต่างประเทศสูงขึ้น ส่งผลให้ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลกและระดับชาติมีผลกระทบต่อประชาชนมากขึ้น สังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี การหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมต่างชาติ การเคลื่อนย้ายประชากรทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วขึ้น ทำให้มีความมั่นคงในชีวิตลดลง ความสามารถในการพึ่งตัวเองและสมดุลของชีวิตเปลี่ยนไป ทำให้ความสามารถในการกำหนดชีวิตของบุคคลอย่างอิสระทำได้ยากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางจริยธรรม มีการทุจริตในการดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะสถาบันการเงิน มีการปล่อยสินเชื่อให้กับกลุ่มผลประโยชน์ การปล่อยสินเชื่อโดยไม่มีการค้าประกันที่พอเพียง ตัวอย่างเช่น กรณีของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ ทำให้ฐานะของธุรกิจมีความไม่มั่นคง ประกอบกับภาครัฐไม่มีความรู้ที่เพียงพอต่อการบริหารการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การจัดการกับสถาบันการเงินที่มีปัญหาความมั่นคง ทำให้ปัญหาที่มีความรุนแรงมากขึ้นจนทำให้ในปี 2540 ประเทศไทยเข้าสู่วิกฤติ มีการระดมการชำระหนี้ต่างประเทศอย่างมาก สถาบันการเงินและธุรกิจจำนวนมากอยู่ในฐานะล้มละลาย ประเทศเข้าสู่ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงต้องเข้าสู่โครงการความช่วยเหลือของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

ในปีเดียวกันนี้ภายหลังวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เพื่อทรงเตือนสติคนไทย และเน้นย้ำถึงเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งจะทำให้ประเทศไทยสามารถฝ่าวิกฤติในครั้งนั้น

“การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”

“ทำโครงการอะไร ก็จะต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อัตรภาพ หรือกับ สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2549)

ทุกฝ่ายมีความสนใจที่จะนำแนวทางตามพระราชดำรัสไปใช้ในการพัฒนาประเทศ มีการตีความนำ และ นำไปประยุกต์ใช้ของหลายหน่วยงานโดยเฉพาะในภาคเกษตร อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นมีการนำไปประยุกต์ในหลายหน่วยงานโดยมีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนัก ในปีต่อๆ มาได้ มีพระราชดำรัสที่ทำให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

“ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้ บางอย่างจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ” พระราชดำรัสเนื่องใน โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : 4 ธันวาคม 2541

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือน ตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่ เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากวารสารชัยพัฒนา ประจำเดือน สิงหาคม 2542

“พอมีพอกินนี้ได้พูดมาหลายปี สิบกว่าปีแล้ว ให้พอมีพอกิน แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็น เพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ เมื่อปีที่แล้วบอกว่า ถ้าพอมีพอกิน คือ self-sufficiency คือ พอมีพอกิน ของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ สมัยใหม่นั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียง เหมือนกัน แต่ว่าค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือ ระหว่างจะเรียกว่าอำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการไม่พอเพียง จึงบอกว่าถ้า มีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอแล้ว จะใช้ได้” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวัน เฉลิมพระชนมพรรษา : 23 ธันวาคม 2542

“ทั้งหมดนี้พูดอย่างนี้ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง เศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ย้าแล้วย้า อีกแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า SUFFICIENCY ECONOMY ใครต่อใครก็ต่อว่าไม่มี SUFFICIENCY ECONOMY แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ หมายความว่าประหยัดแต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความ อະลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผลจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุขแต่ พอเพียง” พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : 4 ธันวาคม 2543

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 ได้ทำให้ประชาชนไทยทุกภาคส่วน ทั้ง รัฐและเอกชน ตระหนักถึงความอ่อนแอของพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ ปัญหาของการ ฟุ้งพาทุน เทคโนโลยี และตลาดภายนอกประเทศ และหันมาศึกษาวิเคราะห์พระราชดำรัสในเรื่อง "เศรษฐกิจพอเพียง" อย่างจริงจัง โดยรัฐบาล หน่วยงานราชการ และ ภาคเอกชน ได้ฉันทุ้

"ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" มาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย วางแผน และทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ัญเชิญ **"ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง"** มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี **"คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา"** ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วง และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ขณะเดียวกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น ในแผนพัฒนาฉบับที่ 10 จึงได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลาง บนพื้นฐานคุณภาพเชิงพลวัตของการพัฒนาที่เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์ห้อย่าง **"มีเหตุผล"** และใช้หลัก **"ความพอประมาณ"** ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ โดยมีการเตรียม **"ระบบภูมิคุ้มกัน"** ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในประเทศทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ **"ความรอบรู้"** ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยรวมทั้งการเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน **"คุณธรรม"** จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ (สศช., 2549)

นอกจากนั้นแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังได้รับการบรรจุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (1) ความว่า: **"บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ"**

จนกระทั่งเมื่อครั้งเกิดวิกฤตการณ์ภัยธรรมชาติในประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง โดยทรงพระราชทานแก่คณะผู้บริหารสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2554 ความส่วนหนึ่งว่า

“พอเพียงก็แปลว่า ทำอะไรไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ฟุ้งซ่านแล้วก็ทำด้วยเหตุผล อันนี้ผู้เชี่ยวชาญก็ต้องพยายามที่จะอธิบายว่า เป็นเศรษฐกิจ ความพอเพียงก็คือ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ทำอะไรให้มันเกินไป เมื่อทำแล้วได้ผลในการทำ ถ้าได้ผลก็หมายความว่า ประหยัด สำหรับชาวบ้าน สำหรับคนที่ทำเศรษฐกิจนี้เอง

.....เท่าที่ฟังดู ชาวบ้านได้ค้นพบการทำเศรษฐกิจพอเพียงได้ด้วยตนเองก็ดีใจเป็นอย่างนั้น ฉะนั้นก็ผู้เชี่ยวชาญผู้ที่มีความรู้ก็น่าจะไปค้นคว้า ชาวบ้านค้นพบว่าอะไรในเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อได้ค้นหาว่าเขาได้จริงๆ หรือไม่จริง ถ้าได้จริงก็ต้องติดต่อในผลงานที่ชาวบ้านได้ ซึ่งจะทำได้จะทำให้เศรษฐกิจพอเพียงนี้มีประโยชน์มากขึ้น จนกระทั่งช่วยชีวิตให้ชาวบ้านมีความก้าวหน้าจริงๆ จังๆ.....” (“ในหลวงเตือนเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่ของเล่น”, 2554, น. 1-2)

จากพระราดำรัสในครั้งนี้ จึงแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นทางรอดในยามวิกฤตครั้งสำคัญทั้งในปี 2540 ซึ่งเป็นวิกฤติเศรษฐกิจ และ ปี 2554 ซึ่งเป็นวิกฤติภัยทางธรรมชาติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาและแนวทางในการพัฒนาประเทศที่สำคัญโดยเป็นแนวทางหลักในการกำหนดนโยบายของทุกภาคส่วนในสังคม ในมิติด้านการเมืองการปกครอง แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงถือเป็นหัวใจหลักของการจัดทำนโยบายในระดับรัฐบาล ลงไปจนถึงหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทั่งถึงระดับชุมชนและประชาชนในทุกส่วนของสังคมไทยที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนา ในมิติทางด้านเศรษฐกิจจากวิกฤติเศรษฐกิจของไทย รวมไปถึงวิกฤติเศรษฐกิจหลายประเทศในภูมิภาค กระทั่งมหาอำนาจอย่างประเทศในแถบยุโรป และ อเมริกา ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า ประเทศไทยควรมีแนวทางการพัฒนาบนรากฐานของตนเองที่ไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติเป็นหลัก ซึ่งเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้ด้วยรากฐานของประเทศ คือ เกษตรกรรม จึงได้ทรงเน้นย้ำให้คนไทยได้ตระหนักถึงฐานทรัพยากร และฐานการผลิตที่เรามีอยู่ โดยเฉพาะวิกฤติภัยธรรมชาติที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น และ แสดงให้เห็นถึงวิกฤติด้านอาหารที่เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ย่อมแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยสามารถอยู่รอดได้ด้วยการพึ่งพาปัจจัยภายในประเทศเป็นหลัก ดังนั้นทำอย่างไรที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมั่นคงบนรากฐานที่

ประเทศมีอยู่ สำหรับมิติทางด้านสังคมและชุมชนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนานั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางที่ชี้ถึงการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว และ ระดับชุมชน ซึ่งหากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์สู่การปฏิบัติได้ย่อมจะเป็นหลักให้ประชาชนสามารถยึด และยืนหยัดอยู่ได้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำหรับตนเองท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทุกอย่างรวดเร็วจนยากจะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

2. สภาพปัญหาในการทำความเข้าใจ การวิเคราะห์ ติความเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ

ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจึงได้มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการวิเคราะห์ ติความ และ ทำความเข้าใจเพื่อกำหนดเป็นนโยบายในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในส่วนของภาครัฐ และ นักวิชาการ รวมไปถึงการจัดตั้งคณะอนุกรรมการต่างๆเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ทุกภาคส่วนของสังคม อย่างไรก็ตาม การติดตามประเมินผล 3 ปีแรก (ปี 2550-2552) ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ในส่วนของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ พบว่า การดำเนินงานช่วง 3 ปีแรกของแผนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีรัฐบาลมาบริหารประเทศถึง 4 ชุด ซึ่งทุกชุดได้น้อมนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปจัดทำนโยบายและแถลงต่อรัฐสภา มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตและ ประกอบอาชีพอย่างกว้างขวางทุกภาคส่วนและขยายผลสู่สถาบันนอกประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติสนับสนุนให้ 166 ประเทศสมาชิกยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน แต่ยังมีอุปสรรคที่สำคัญคือ **ประชาชนรับรู้แต่ขาดความเข้าใจถ่องแท้ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** โดยเฉพาะหลักความมีเหตุผลที่ไม่สามารถแยกแยะการประหยัดและความฟุ่มเฟือยออกจากกันได้ ขณะที่ภาคเอกชนพบว่าแม้จะน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพิ่ม แต่การนำไปปฏิบัติยังเป็นรูปธรรมมีน้อยเนื่องจากภาคธุรกิจไม่แน่ใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงจะนำมาใช้กับธุรกิจได้จริง และขาดความเข้าใจในการประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการขาดเสถียรภาพทางการเมืองทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในระดับนโยบายไม่ต่อเนื่อง (“รัฐสอปก!เศรษฐกิจพอเพียง ขาดความเข้าใจไร้ทิศทาง”, 2554 , น.9)

ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างการสำรวจทัศนคติของประชาชนต่อเศรษฐกิจพอเพียง (ทีมข่าวเศรษฐกิจหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัย

หอการค้าไทย, 2550, น. 8) ที่พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่ามีระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง โดยพบว่า ประชาชนที่ประเมินว่าตนเองมีความรู้ความเข้าใจน้อยมากจนถึงไม่เข้าใจเลยนั้นมีจำนวน 10.0% ขณะที่ผู้ประเมินว่าตนเองมีความเข้าใจมาก 33.5% ผลสรุปจากการสำรวจครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า คนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่ง แต่ความเข้าใจนั้นอาจมีแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการศึกษาของแต่ละบุคคลนั่นเอง

นอกจากนั้นข้อวิพากษ์ประการหนึ่งที่สมเกียรติ อ่อนวิมลกล่าวถึงการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้นั้น อาจเรียกว่าเป็น **วิกฤตเศรษฐกิจพอเพียง** คือ ความไม่รู้ว่าจะนำปรัชญานี้ไปใช้ทำอะไร กลายเป็นว่าผู้นำชุมชน สังคม ใช้คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นข้ออ้างในการทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี รัฐบาลถือเป็นนโยบาย นักการเมืองใช้พูด เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีว่า ได้ตอบสนองพระราชดำรัสและ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำไปใช้เพื่อเป็นเครื่องมือให้กับตนเอง วิกฤตคือ **การไม่รู้ว่าเป็นอะไรอย่างแท้จริง** ซึ่งความไม่เข้าใจนี้อาจเกิดจากการสับสนว่าเศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่นั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้มีความเข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการปฏิเสธอุตสาหกรรมแล้วกลับไปสู่เกษตรกรรม (สรวิศ ชุมศรี, 2550, น.14)

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาในด้านการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่าง ๆ ยังคงเป็นที่ถกเถียง และเกิดการวิเคราะห์ที่ดีความไปตามมุมมองความเข้าใจในทางปฏิบัติ ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาและอุปสรรคในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะชุมชน และประชาชนในชนบทซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาที่สำคัญ เนื่องจากชนบทเป็นฐานภูมิปัญญาและฐานทรัพยากร กระบวนการพัฒนาต้องกระตุ้นชนบทให้ฟื้นขึ้นมาได้ จากนั้นจึงเป็นฐานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมที่พึ่งตนเองได้ (เสนห์ จามริก และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2544)

ดังนั้น หากจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปขับเคลื่อนสู่ชุมชนและประชาชนในชนบทซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาที่สำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษากระบวนการทางความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ทั้งนี้ เนื่องจากกรอบความคิด หรือกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ของบุคคลนั้นเป็นตัวกำหนด และคาดเดาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งหากพิจารณาถึงปัญหาในด้านกรอบความคิด ความรู้ ความเข้าใจ และ การวิเคราะห์ที่ดีความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งแม้แต่นักวิชาการ ที่ภูมิหลังทางความรู้และสังคมต่างกันยังเป็นปัญหาในข้อถกเถียงในวิถีการปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้น จึงน่าสนใจว่า หากเป็นประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดในเรื่องการศึกษา และการสื่อสาร

ภาษาไทยดังเช่น ประชาชนกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งต่างมีภาษา และพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ประชาชนในชุมชนเหล่านี้จะมีกรอบจินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องมีบทบาทในการสร้างความจริงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชนในชุมชนอย่างไร

3. สภาพปัญหาชุมชนชนบท และชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงของไทย

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงสภาพสังคมในชุมชนชนบทของไทยนั้นจะพบว่าวิถีชีวิตเรียบง่าย เศรษฐกิจพื้นฐานเป็นการผลิตเพื่อยังชีพสำหรับบริโภคและใช้สอยในครัวเรือนและในชุมชน มิใช่เพื่อการค้าเป็นหลัก ในขณะที่ชาวชนบทมีความใกล้ชิดชิดผูกพันและตระหนักรู้ในสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของความเชื่อและพิธีกรรมที่เอื้อต่อการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ รวมทั้งความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะระบบเครือญาติ จึงสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งการแบ่งปันผลผลิตและการพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่าง ๆ ดังนั้น ลักษณะทั้งหมดนี้จึงทำให้ชนบทไทยในอดีตมีความเป็นเอกเทศ มีความสุขและความพอเพียงตามอัตภาพพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งสามารถสืบทอดเอกลักษณ์ดังกล่าวต่อมาได้โดยไม่ขาดสายและดำรงอยู่อย่างสงบตลอดมา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537)

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นความทันสมัย(modernization) ตามแบบตะวันตกโดยความพยายามสร้างกระบวนการพัฒนาที่พัฒนาของประเทศทางตะวันตก ผ่านรูปแบบอาทิ การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ การให้ความช่วยเหลือผ่านโครงการเงินกู้ หรือ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ฯลฯ ได้เข้ามามีบทบาทและความพยายามในการสร้างสัญลักษณ์ และ ความหมายให้กับคำว่า “การพัฒนา (Development) และ “ความด้อยพัฒนา(Underdevelopment)” ให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการจัดแบ่งประเภทของประเทศต่างๆ ออกเป็น ”ประเทศพัฒนาแล้ว” และ “ประเทศที่ยังด้อยพัฒนา” และต่อมาได้ใช้อำนาจทำให้กระบวนการพัฒนาให้ทันสมัยถ่ายทอดไปสู่ประเทศในภูมิภาคเอเชีย ลาตินอเมริกา และแอฟริกา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็น “ประเทศด้อยพัฒนา” อย่างรวดเร็ว จนมีผลทำให้ประเทศไทยซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนาประเทศหนึ่งเกิดกระแสความต้องการการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยแบบประเทศที่พัฒนาแล้วและในที่สุดได้ผลักดันไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนในรูปแบบของแผนพัฒนาประเทศที่เรียกว่า “แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 “ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2504 (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2542)

หากอธิบายในฐานะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยใช้แนวคิดทฤษฎีการสร้าง ความหมายและความจริงทางสังคม แสดงให้เห็นว่าการสร้างสัญลักษณ์ และการให้ความหมาย ต่อการพัฒนาของรัฐไทย ไม่ต่างอะไรจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่ได้สร้างความจริงในเรื่อง การพัฒนา โดยการให้นิยามความหมายของการพัฒนาและด้อยพัฒนา สถาบันทางการเมืองการ ปกครองของไทยได้สร้างสัญลักษณ์ในการพัฒนาผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ การตั้งเกณฑ์ และดัชนีชี้วัดความยากจน รวมถึง การพัฒนาเศรษฐกิจโดยอาศัยดัชนีชี้วัดจาก “รายได้” ที่เป็น ตัวเงิน หรือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) มาใช้เป็นเครื่องมือบ่งบอกความสำเร็จและ ความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศ ล้วนแต่เป็นการสร้างความจริงในการพัฒนาต่อสังคมไทย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนในชนบทซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมใน ลักษณะสังคมประเพณี(Traditional Society) ซึ่งมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อนและเอื้อต่อการ ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ไปสู่การพึ่งพาความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้ชุมชนชนบทของไทยเริ่มละทิ้งและสูญเสียรากฐานของวิถีการดำรงชีวิต การผลิต และการ บริโภคแบบพอเพียง ไปสู่ความทันสมัย เช่น การเปลี่ยนวิถีการเกษตรแบบยังชีพเป็นการเกษตร เพื่อการค้า, การจ้างแรงงานแทนแรงงานในครัวเรือนหรือวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนทางแรงงาน ภายในชุมชน รวมทั้งการหันไปใช้เครื่องจักร สารเคมี และวัสดุอุปกรณ์ที่ได้ผลิตขึ้นเองจาก ธรรมชาติดั้งเดิมเพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นเพื่อการค้า เนื่องจากสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ของบุคคลถูกชี้วัดด้วยรายได้ที่เป็นจำนวนเงิน และ เกณฑ์ความยากจน

สำหรับสถานะชุมชนชนเผ่าบนพื้นที่สูงของประเทศไทยนั้นประสบปัญหาความ เปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับชุมชนชนบทในภาคอื่น ๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองภายในชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละชนเผ่าเริ่มเลือนหายและถูกผสม กลมกลืนจากทั้งนโยบายภาครัฐ และ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ผ่านเข้ามาทางถนนลาดยาง และคลื่น ความถี่ทางอากาศ ทำให้ชุมชนชนเผ่าบนพื้นที่สูงของไทยกลายเป็นพื้นที่ที่มีการปะทะกันทาง ค่านิยม ความคิด และความเชื่อของคน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้อาวุโสที่ยังยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิม และคนรุ่นใหม่ที่ได้รับเอาแนวคิดกระแสสังคมแบบคนเมืองผ่านทางสื่อมวลชน ระบบการศึกษา และ การหลั่งไหลของแรงงานหนุ่มสาวชาวชนเผ่าที่เข้ามาทำงานในเมือง

แม้ว่าในช่วงที่ภาคเหนือของประเทศไทยจะค่อย ๆ ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่และความทันสมัย แต่ชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงยังอยู่ในเขต “ความปลอดภัยทันสมัย” เป็นเวลาต่อมาอีกนาน เนื่องจาก ปัญหาข้อจำกัดทางการคมนาคมและความรู้เกี่ยวกับชาวเขา ทำให้ชุมชนชาวเขาสามารถดำรง

ชีพอยู่ตามจารีตประเพณีของตน โดยปราศจากการรบกวนจากภายนอกมาจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อรัฐบาลไทยเริ่มให้ความสนใจชาวเขา แต่ยังคงไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชาวเขา ทำให้ความแตกต่างในวิถีการดำรงชีวิตและคตินิยมของชาวเขาถูกประเมินให้เป็นชุมชนล้าหลัง ด้อยพัฒนา ปัญหาการปลูกฝิ่นกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ถูกกำหนดให้เป็นปัญหาสาเหตุดีที่รุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยทำให้เกิดปัญหาทางนิเวศวิทยา (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546)

วิธีการแก้ปัญหาของรัฐบาลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขามากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชาวเขาตามนโยบายของรัฐ ซึ่งดำเนินไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี 2504 ถึงปัจจุบัน ซึ่งเน้นนโยบายส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อการส่งออก ทำให้มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกรุกเข้าไปในเขตป่าโดยชาวเขาและชาวพื้นราบทั้งที่เป็นเกษตรกรและไม่ใช่เกษตรกร ซึ่งแต่เดิมลักษณะของชุมชนชาวเขาเหมือนชุมชนชาวพื้นราบก่อนการเข้ามาของทันสมัย ในการผลิตและการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน แรงงาน และทุน จะเน้นความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ของชุมชนในการผลิตเพื่อใช้และเพื่อยังชีพ การผลิตเพื่อขายมีน้อย การค้านี้เป็นการเสริมรายได้หรือเพื่อสร้างหลักประกันว่าจะมีอาหารบริโภคตลอดจนถึงปีการเพาะปลูกถัดไป (รัตนพร เศรษฐกุลและคณะ, 2546)

จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาของรัฐต่อชาวเขานั้น รัฐพยายามแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของชาวเขา และปรับความรู้สึกรักคิดเพื่อการสำนึกร่วมต่อการเป็นพลเมืองไทย โดยมีความห่วงเกรงในเรื่องความมั่นคงของประเทศเป็นหลักในระยะแรก ต่อมาเมื่อการยอมรับในเรื่องชาวเขา คือคนไทย จึงมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม แผนพัฒนาต่าง ๆ ที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสำคัญถึงการพัฒนามนุษยธรรมชาวเขาเท่าที่ควร การพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำให้ชาวเขาเป็นผู้รับการกระทำจากรัฐ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา ศักยภาพในการแก้ปัญหาขาดการพัฒนาต่อเนื่อง หรือกล่าวได้ว่า ผลการพัฒนาได้ทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ได้ทำลายชีวิตที่เรียบง่ายและวิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้โลกทัศน์และค่านิยมค่อย ๆ ถูกครอบงำและกลืนกลาย นโยบายของรัฐได้มีส่วนร่วมในการทำลายภูมิปัญญา องค์ความรู้ การปฏิบัติตามวิถีชนเผ่า อันเป็นเอกลักษณ์ไปจำนวนมาก

หากพิจารณาปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขา ได้แก่ **ปัจจัยภายนอก**ที่สำคัญ คือ นโยบายรัฐที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนชาวเขา และการนำข้าราชการ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน หรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เข้ามาสู่ชุมชนชาวเขา องค์กรศาสนา ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีวัตถุประสงค์และการ

ดำเนินการต่าง ๆ กันในการติดต่อสัมพันธ์กับชาวเขา อำนาจภายนอกเข้าสู่ชุมชนชาวเขาได้อย่างรวดเร็วและเข้มแข็งยิ่งขึ้นเนื่องจากความสะดวกในการเดินทางที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในด้านการศึกษายังขยายวงกว้างมากขึ้นทำให้ชาวเขาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมไทยกระแสหลัก ผู้ที่ได้รับการศึกษามักมีโอกาสดำรงตำแหน่งงานกับคนพื้นราบหรือรับราชการ

ส่วน **ปัจจัยภายใน** คือ ตัวชาวเขาเองที่รับเอาการเปลี่ยนแปลงหรือสิ่งใหม่ ๆ เข้าไว้ทำให้เกิดความแปลกแยกกับชุมชนและจารีตประเพณีดั้งเดิมของตนเอง ตัวอย่างเช่น การที่ชาวเขารุ่นหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาตามแบบไทยแล้วไม่สามารถจะดำรงชีวิตแบบชาวเขาได้ เพราะหลักสูตรการศึกษาตามแบบไทยไม่สอดคล้องกับวิถีของชาวเขา คนหนุ่มสาวทำการเพาะปลูกไม่เป็น บางคนเห็นว่าการเพาะปลูกเป็นอาชีพที่ด้อยโอกาส ไม่ก้าวหน้า จึงต้องดิ้นรนเข้าไปอยู่ในเมืองเพื่อรับจ้างหรือประกอบอาชีพตามที่ตนเองได้ร่ำเรียนมาจากโรงเรียนไทย ความทันสมัยต่าง ๆ ที่ถูกนำเข้าไปในหมู่บ้านทำให้ชุมชนชาวเขามีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์แบบชุมชนเมือง เช่น การระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ และการค้าประเวณี โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านชาวเขาที่มีถนนเข้าถึง ทำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติมาพักค้างคืนและเลยไปถึงการเสพยาและบริการทางเพศ เป็นต้น (รัตนพร เศรษฐกุล และคณะ, 2546)

นอกจากนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางการการผลิตจากเดิมเน้นการผลิตเพื่อยังชีพโดยอาศัยภูมิปัญญาและการพึ่งพิงธรรมชาติ เมื่อกระบวนการอำนาจรัฐเข้ามาจัดการบริหารทรัพยากรที่เคยเป็นของชุมชนโดยการกำหนดการถือครองที่ดิน และห้ามมิให้มีการทำไร่เลื่อนลอย หรือ ไร่หมุนเวียนในวิถีการทำมาหากินแบบเดิม ทำให้ชุมชนชาวเขาเริ่มประสบปัญหาที่ดินไม่พอทำกิน บางส่วนถูกรัฐยึดคืนไปเพื่อเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผลเพียงพอแก่การบริโภคจนต้องลงมารับจ้างทำงาน หรือค้าประเวณี หรือบางครั้งเรื้อน และในบางชุมชนต้องรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแล้กับกับการเปลี่ยนศาสนา เป็นต้น

จากสภาพปัญหาและสถานะชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาที่ชาวเขาเผชิญอยู่คล้ายคลึงกับปัญหาของชาวพื้นราบ โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนชนบทในภาคต่าง ๆ ของไทย แต่สภาพปัญหาของชาวเขาที่ต้องเผชิญมากกว่าชุมชนชนบทอื่น ๆ ของไทยที่สำคัญคือ

ประการแรก อุปสรรคด้านภาษาและการสื่อสารที่ทำให้ชาวเขาไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้ ทำให้เป็นปัญหาในการติดต่อสื่อสารกับคนพื้นราบ เกิดความแปลกแยก และแตกต่าง และ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากการไม่รู้หนังสือ อ่าน และเขียนภาษาไทยไม่ได้อีกด้วย

ประการที่สอง การไม่ได้รับสัญชาติไทยของชาวเขาบางส่วน ซึ่งจะไม่ได้รับสิทธิที่พึงได้ในฐานะประชาชนไทย เช่น สิทธิที่รับบริการสาธารณสุขประโยชน์จากรัฐ รวมไปถึงสิทธิด้านการศึกษา และการเป็นเจ้าของที่ดิน เป็นต้น นอกจากนั้น ถึงแม้ว่าจะได้รับสัญชาติไทย แต่ที่ดินทำกินของชาวเขาจำนวนมากไม่มีเอกสารสิทธิ พื้นที่ทำกินของชาวเขามักอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของป่าไม้ซึ่งจัดสรรให้ทำกินเท่านั้น ราชการจึงมีอำนาจโดยตรงในการบริหารจัดการซึ่งมักพบความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ และ ชาวบ้านในชุมชนเสมอ

ประการที่สาม การสร้างความจริงทางสังคมเกี่ยวกับชาวเขา หรือ ชนเผ่า ของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อมวลชน และนักวิชาการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชาวเขามักได้รับการสร้างสัญลักษณ์ให้เป็นคนชายขอบ หรือชนกลุ่มน้อย ซึ่งแปลกแยกจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งการนำเสนอภาพของชาวเขาในเชิงล้อเลียนทั้งในด้านการพูด, วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่ถูกบิดเบือน และทำให้เกิดผลกระทบต่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และด้านจิตใจ เช่น กรณีมิตะ และลานสาวกอด ซึ่งชาวอาข่าต้องออกมาเรียกร้องและอธิบายถึงการบิดเบือนวัฒนธรรมอาข่าของสื่อมวลชน กรณีเพลงมิตะ และข้อมูลจากนักวิชาการที่ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ส่งผลให้ชาวอาข่าได้รับการดูถูก หญิงสาวชาวอาข่ามักถูกมองโดยเชื่อมโยงกับข้อมูลในเรื่องมิตะและลานสาวกอดที่คนพื้นราบได้รับรู้ รวมไปถึงการทำไร่แบบหมุนเวียนของชาวเขา ถูกสร้างสัญลักษณ์ทางภาษาให้เป็นการทำไร่เลื่อนลอยและสร้างความหมายให้เป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากนักวิชาการ ผ่านตำราเอกสาร และ งานวิจัยต่าง ๆ เป็นต้น ทำให้ชาวเขาโดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาว และเยาวชนจำนวนมากเกิดความรู้สึกแปลกแยก ประกอบกับแรงผลักดันจากสื่อมวลชน การศึกษาในระบบโรงเรียน รวมทั้งการไปทำงานพื้นราบ และการมีอันตรกิริยาทางสังคมกับคนพื้นราบยิ่งทำให้ชาวเขาต้องเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้ผสมกลมกลืนกับคนส่วนใหญ่มากขึ้น และทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดำรงสืบต่อมาอย่างยาวนาน

4. ปัญหาในเชิงพื้นที่ และที่มาของการเลือกกรณีศึกษาชุมชนอาข่า จังหวัดเชียงราย

การศึกษาคั้งนี้ได้อเลือกกรณีศึกษาชุมชนชนเผ่าอาข่า 2 พื้นที่ในจังหวัดเชียงราย ทั้งนี้ด้วยลักษณะเด่นและความสำคัญของปัญหาในเชิงพื้นที่ 3 ประการ คือ ประการแรกคือลักษณะเด่นของชนเผ่าอาข่า ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ปัญหาในของชุมชนโดยทั่วไปนั้น อาจมิได้แตกต่างไปจากปัญหาของชาวเขาชนเผ่าอื่น ๆ ทางภาคเหนือของประเทศดังที่ได้อธิบายไปข้างต้นมากนัก แต่การเลือกพื้นที่

ศึกษาครั้งนี้เนื่องจากจุดเด่นของชนเผ่าอาข่าหากเปรียบเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น¹ ซึ่งนักวิชาการที่ได้ศึกษากลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ ให้คำจำกัดความกับชนเผ่าอาข่าว่า “อาข่า เกิดมาเพื่อสืบทอดพวกเขาถือว่าเป็นควรดำรงชีพเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ อาข่ามองตนเองว่าเป็นห่วงของลูกใช้สืบทอดเกี่ยวกันมา ยาวนานและจะประสานต่อกันอีกแสนไกล” (ลูอิส พอล, ลูอิส อีเลน และ ศิริวรรณ สุขพานิช) เช่นเดียวกับการศึกษาของ กาชู (Geusau, 2000) คลาร์ก (Clark, 2001) และ แคมเมอร์ (Kammerer, 2003) ที่แสดงให้เห็นว่า ประเพณีของกลุ่มชนเผ่าอาข่ายังดำรงอยู่ เนื่องจากมีสายการสืบทอดทางวัฒนธรรมถึง 8 สาย² ประกอบกับชาวอาข่ามีความรู้สึกที่แรงกล้าทางเอกลักษณ์ของชนเผ่าในการดำรงวัฒนธรรมของตนไว้ ดังนั้นลักษณะของชนเผ่าอาข่าจึงผูกพันและเชื่อมโยงกันด้วยวัฒนธรรมประเพณีแบบอาข่าดั้งเดิมที่สืบมาได้จนถึงปัจจุบัน หากชุมชนที่มีโครงสร้างแบบสังคมประเพณีดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นสอดคล้องและเอื้อต่อการปฏิบัติตามหลักของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จึงน่าสนใจว่าชาวอาข่านั้นมีกระบวนการในการสร้างกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตอย่างไรจึงสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น รวมทั้งความเชื่อมโยงระหว่าง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ถือว่าเป็น แนวคิดและแนวทางการปฏิบัติที่มาจากสถาบันทางสังคมภายนอกชุมชน กับ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบอาข่าดั้งเดิม

ประการที่สอง เหตุผลในด้านสถานะเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชนอาข่าทั้ง 2 พื้นที่นั้น มีลักษณะที่น่าสนใจในเชิงการศึกษาเปรียบเทียบ กล่าวคือ ชุมชนอาข่าบ้านผาหมื่นนั้นเป็นกลุ่มผาหมื่นอาข่า หรือ อาข่าจีน ซึ่งมีความสามารถทางด้านการค้า รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งมีราคาสูง ทำให้ประชาชนในชุมชนมีสถานะทางเศรษฐกิจโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ดี กล่าวคือ ตั้งแต่ฐานะระดับปานกลาง จนถึง กลุ่มที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งหากเปรียบเทียบกับ

¹ พอล และ อีเลน ลูอิส กล่าวถึงลักษณะเด่นที่เป็นพื้นนิสัย หรือ จิตวิญญาณของชาวเขาเผ่าว่า “ชาวกระเหรี่ยงหรือปกากญอ เป็นคนใฝ่สันติ, ชาวม้ง ถืออิสรภาพเหนือสิ่งอื่นใด, ชาวเมี่ยน เป็นชนชาติที่รักหน้า และศักดิ์ศรีเหนือชีวิต, ล่าหู่ มีชีวิตผูกพันกับพร และ ความปรารถนาในสิ่งดีงาม ส่วนชาวลีซู ถือว่าต้องเป็นหนึ่งในโลก ประเสริฐกว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

² 1) สายวงศาวิตยาของอาข่าที่เชื่อมต่อกับลูกชาย 2) สายพันธมิตรด้วยเชือกสายผ่านการแต่งงาน 3) สายผู้นำทางวัฒนธรรมผ่านสายตระกูล 4) สายการสอนและการท่องเที่ยวพิธีกรรมด้วยการพูดและอนุรักษ์ความรู้ของกฎประเพณีจากพี่มา 5) สายความรู้ของกฎประเพณีซึ่งตระหนักในกฎและหัวเรื่องสำหรับพิธีกรรมโดย บ่อหม่อ 6) เส้นของความรู้ทางเทคนิคซึ่งนำโดยช่างตีเหล็กหรือ บ่าจี้ 7) สายของการดูแลข้าวในนาและเชื่อมงานในนา กับพิธีกรรมซึ่งเป็นความรับผิดชอบของ ยั่วเยี่ยอะมา 8) สายของการพยากรณ์และการรักษาซึ่งเป็นหน้าที่ของ ยี่ฝ่า

ชุมชนอาช้านั้น ๆ แล้ว อาช่าบ้านผาหมี ในขณะที่ชุมชนอาช่าแสนใจนั้นเป็นกลุ่มอู่ไล่อาช่าที่ประชาชนในหมู่บ้านยังมีสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันตั้งแต่กลุ่มที่มีฐานะยากจน ซึ่งยังมีจำนวนมาก ไปจนถึงกลุ่มที่มีฐานะปานกลาง และกลุ่มที่มีฐานะดีซึ่งยังมีอยู่น้อย โดยจุดที่ทั้งสองชุมชนอาช่ามีส่วนร่วมคือ สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้นยังคงนับถือบรรพบุรุษแบบอาช่าดั้งเดิม ซึ่งจะทำให้สามารถนำไปวิเคราะห์ในเรื่องปัจจัยสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่มีต่างกันเพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายมากขึ้น

ประการที่สาม ชุมชนอาช่าใน 2 พื้นที่นั้นเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตแนวชายแดนไทย - พม่า ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาเสียดินที่ยังเป็นปัญหาสำคัญไม่เพียงแต่กระทบกับประชาชนในชุมชนเท่านั้น ยังกระทบต่อความมั่นคงและการพัฒนาในระดับประเทศอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตได้โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ย่อมเป็นเกราะป้องกันให้ประชาชนและชุมชนมีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตที่ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องและถูกใช้เป็นเครื่องมือในการค้า การเสพ และการลักลอบนำยาเสพติดเข้ามาตั้งสถานการณ์ที่ยาเสพติดได้กลับมาระบาดอย่างหนักบริเวณแนวชายแดน ฉะนั้น แม้ว่าการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะมุ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางความคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนเผ่าอาช่า 2 ชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย - พม่าเท่านั้น แต่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการทำความเข้าใจในความแตกต่างย่อมจะทำให้การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชนและชุมชนสามารถนำไปปรับใช้และปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมที่เหมาะสมบนรากฐานเดิมของชุมชนที่มีอยู่เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อชุมชนชนเผ่าที่อยู่บริเวณชายแดนซึ่งเป็นเสมือนรั้วของบ้านซึ่งหมายถึงประเทศนั้นแข็งแรง ส่วนอื่นๆของบ้านย่อมมั่นคงและปลอดภัยตามไปด้วย

ปัญหานำการวิจัย

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น นำมาสู่การตั้งปัญหานำการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการวางกรอบศึกษาดังนี้

1. การศึกษาชุมชนในเบื้องต้น ตลอดจนการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการทางความคิด และ กระบวนการสื่อสารของบุคคลในชุมชนนั้น จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจถึงภูมิหลังของชุมชนเพื่อให้ทราบถึงรากฐานเดิมซึ่งเป็นที่มาของความคิด ความเชื่อ และบรรทัดฐานทางสังคมภายในชุมชน ในขณะเดียวกันต้องทำความเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลง และแสดงให้เห็นถึง

สถานการณ์ปัจจุบันที่บุคคลและชุมชนดำรงอยู่ ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้เริ่มต้นโดยการตั้งคำถามถึง ภูมิหลังของอาชีพที่ศึกษาทั้งในด้านโครงสร้างทางสังคม, การปกครอง, วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจในแบบอาชีพดั้งเดิม เป็นอย่างไร และสถานการณ์ที่ชุมชนอาชีพเผชิญอยู่ในปัจจุบันเป็นอย่างไร รวมทั้งมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร

2. การศึกษาครั้งนี้อยู่บนฐานคติตามแนวคิดทฤษฎีในเรื่อง กรอบจินตนาการ สร้างสรรค์ความจริงทางสังคม (Social construction of reality) ที่ว่า ความจริง ไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่แล้ว ความรู้(knowledge) และ มโนทัศน์ของบุคคล (concept) รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับว่า อะไรคือ ความจริง(reality) เป็นการสร้างขึ้นจากสังคม ดังนั้น จากสภาพปัญหาทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้รับการวิเคราะห์ ดีความ ให้ความหมาย และเป็นแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ จึงน่าสนใจว่า ชุมชนอาชีพ ซึ่งประชาชนมีข้อจำกัดในด้านการสื่อสารภาษาไทย เนื่องจากใช้ภาษาอาชีพเป็นภาษาหลัก แท้จริงแล้วมีการสร้างความจริงทางสังคม หรือความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชนอย่างไร รวมทั้งมีแหล่งที่มาของความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจากที่ใด

ประกอบกับการมีภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะของสังคมประเพณีและสังคมชนเผ่า ก่อนหน้านั้นมักจะระบุตรกันว่า ลักษณะสังคมประเพณีมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงพยายามจะศึกษาเชื่อมโยงทั้งการสร้างความจริงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะความรู้และมโนทัศน์ที่มาจากภายนอกชุมชน และรากฐานเดิมของชุมชน โดยตั้งประเด็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบอาชีพนั้น แท้จริงแล้วมีความสอดคล้องกับหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่อย่างไร โดยเป็นการศึกษาบทบาทของสถาบันทางสังคมที่สำคัญในชุมชน 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่หนึ่ง ผู้นำทางการปกครองของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทหน้าที่ที่ได้รับอำนาจตามกฎหมายจากรัฐโดยเป็นผู้ประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องในงานด้านการพัฒนาชุมชนโดยตรง ในขณะที่ความน่าสนใจของชุมชนชนเผ่า รวมทั้งชุมชนอาชีพที่ศึกษาครั้งนี้ คือ การมีโครงสร้างทางการปกครองของตนเองภายในชุมชน ซึ่งมีรากฐานสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต โดยผู้นำทางวัฒนธรรมในอดีตนั้นเป็นทั้งผู้นำทางด้านพิธีกรรมประเพณี และผู้นำทางการปกครองของชุมชน ร่วมกับคณะผู้อาวุโส จนเมื่ออำนาจรัฐได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมโดยมีผู้นำทางการปกครองซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจรัฐเข้ามาแทนที่ บทบาทของผู้นำชุมชนอาชีพและคณะผู้อาวุโสแต่เดิมจึงถูกลดทอนลงคงไว้ในลักษณะของผู้นำทางวัฒนธรรมประเพณี และผู้รู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษา

ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม แม้โครงสร้างทางสังคมของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ ชุมชนอาข่าที่ศึกษาครั้งนี้ สามารถดำรงวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตแบบอาข่าดั้งเดิมไว้ได้ โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ของชุมชนยังคงนับถือบรรพบุรุษ และมีพิธีกรรมประเพณีแบบอาข่าดั้งเดิมอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีตั้งสมมุติฐานในเบื้องต้นว่า ชุมชนอาข่าที่น่าจะต้องมีผู้นำ ซึ่งมีลักษณะที่มีอิทธิพลทางด้านความคิดและความเชื่อสำหรับประชาชนในชุมชนจึงทำให้ยังคงดำรงความคิดและความเชื่อด้านวัฒนธรรมประเพณีแบบอาข่าดั้งเดิมไว้ได้ ดังนั้น ในกลุ่มที่สองนี้จึงเลือกศึกษาบทบาทของผู้นำที่ไม่ได้มีอำนาจตามกฎหมาย แต่เป็นผู้นำที่มีลักษณะ “ผู้รู้” ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนในชุมชนได้ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน โดยการศึกษานี้เรียกบุคคลกลุ่มนี้ว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน”

3. กระบวนการสื่อสาร คือ กระบวนการที่สถาบันทางสังคมใช้ในการถ่ายทอดความจริงเชิงอัตวิสัยที่สร้างขึ้นไปสู่สมาชิกในสังคม ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งประเด็นปัญหาในการวิจัยว่า ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครอง มีกระบวนการสื่อสารในการถ่ายทอดความจริงเชิงอัตวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่สมาชิกในชุมชนอย่างไร

4. สำหรับประชาชนในชุมชนอาข่าที่ศึกษามีการสร้างความจริงเชิงอัตวิสัย หรือกรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และมีที่มาของความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจากที่ใด รวมทั้งแท้จริงแล้วมีที่มาของความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางการปกครองหรือไม่ อย่างไร

5. จากผลการศึกษาที่ได้ทั้งหมดสามารถนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนอาข่าที่ศึกษาได้อย่างไร ตลอดจนสามารถสร้างแบบจำลองจากทฤษฎีมูลฐาน(grounded theory) ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต โครงสร้างทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนอาข่าที่ศึกษา

2. เพื่อศึกษาบทบาทปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองในการสร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครองเพื่อถ่ายทอดความจริงเชิงวัตถุวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาข่าที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชนในชุมชน

4. เพื่อศึกษาการสร้างความจริงเชิงอัตวิสัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชนและความสอดคล้องกับความจริงเชิงวัตถุวิสัยของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำทางการปกครอง

5. เพื่อสร้างแบบจำลองการสื่อสารเพื่อสร้างกรอบจินตนาการเศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีมูลฐาน(grounded theory)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษานี้ เลือกศึกษาชุมชนอาข่า 2 พื้นที่ในจังหวัดเชียงราย คือ 1. ชุมชนอาข่าบ้านแสนใจ และ 2. ชุมชนอาข่าบ้านผาหมี โดยชุมชนอาข่าบ้านแสนใจตั้งอยู่ในตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง ประกอบด้วยหมู่บ้านทางการ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 7 บ้านแสนใจ ซึ่งมีหมู่บ้านบริวารรวม 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแสนใจใหม่, บ้านอาไย๊ะใหม่, บ้านอาไย๊ะอนามัย และหมู่ 22 บ้านแสนใจพัฒนา ซึ่งแยกออกจากหมู่ 7 มาตั้งเป็นหมู่ทางการเมื่อปี 2545 ดังนั้น การศึกษานี้จึงรวมเรียกว่าชุมชนอาข่าบ้านแสนใจ ส่วนชุมชนอาข่าบ้านผาหมี ตั้งอยู่ในตำบลเวียงพางคำ หมู่ 6 อำเภอแม่สาย

2. ขอบเขตด้านเวลา การศึกษานี้จะอยู่ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขต่างๆในบริบททางสังคมของพื้นที่การศึกษา ณ เวลาที่ทำการวิจัย คือ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2553 ถึงเดือนมิถุนายน 2554

คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา

บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าต่อยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน และ เงื่อนไขสำคัญสองประการ คือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมา พิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ และ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้อง เป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆอย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบ ด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ชุมชนอาข่า หมายถึง ชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่จัดอยู่ใน กลุ่มจีน – ทิเบต บางส่วนได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณไม่เกิน 200 ปี โดยเป็นชนเผ่าที่มีระบบความคิดความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมประเพณี กรอบจารีต ข้อห้าม ข้อนิยม ของตนเอง การวิจัยครั้งนี้ หมายถึง ชุมชนอาข่าในจังหวัดเชียงราย คือ ชุมชนชาวเขาอาข่าดอยแสนใจ จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแสนใจพัฒนา, บ้านแสนใจใหม่, บ้านอาเะใหม่ และบ้านอาเะ อนามัย ในตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง และชุมชนชาวเขาอาข่าผาหมี ในตำบลเวียง พาค่า อำเภอแม่สาย ได้แก่ บ้านผาหมี

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการยกย่องเป็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิปัญญาและความชำนาญทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่เป็นผู้นำที่มีลักษณะของ “ผู้รู้” โดยมีคุณลักษณะของบุคคลที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่มีทั้งภูมิความรู้ และพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และเป็นแบบอย่างให้กับประชาชนในชุมชนได้อีกด้วย³ โดยการศึกษาครั้งนี้จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ ปราชญ์อาข่าผู้อาวุโส และปราชญ์อาข่ารุ่นใหม่

ผู้นำทางการปกครอง หมายถึง ผู้ที่ได้รับอำนาจหน้าที่ในการปกครองจากราชการโดยการเลือกตั้ง และ แต่งตั้งเพื่อทำหน้าที่ทางการปกครองและพัฒนาชุมชน โดยในที่นี้คือ ผู้นำทางการปกครองที่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่ภายในชุมชนอาข่าที่ศึกษาทั้ง 2 พื้นที่ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองในของบ้านแสนใจ หมู่ 7 และบ้านแสนใจพัฒนา หมู่ 22 รวมทั้งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลเวียงพางคำของบ้านผาหมี่ หมู่ 6

กรอบจินตนาการ หรือกรอบจินตนาการสร้างสรรค์ หมายถึง ความรู้ (knowledge) และ มโนทัศน์ของบุคคล (concept) รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับว่าอะไร คือ ความจริง (reality) ซึ่งเป็นโลกทางสังคม หรือโลกทรรศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีแหล่งที่มาจากสถาบันทางสังคม ผ่านการกล่อมเกลากฎทางสังคมในระดับต่าง ๆ ทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ และอันตรกิริยาทางสังคมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

ความจริงเชิงวัตถุวิสัย หมายถึง ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการและปัจจัยภายนอกของมนุษย์ คือ เป็นการสร้างโลกสังคม (social world) ของมนุษย์ โดยมีสถาบันทางสังคมเป็นผู้สร้างความจริงเชิงวัตถุวิสัยเพื่อเป็นการจัดระเบียบทางสังคม และส่งต่อคลังความรู้ทางสังคมที่สถาบันทางสังคมสร้างขึ้นสู่คนรุ่นต่อไป หรือ สมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

ความเป็นสถาบันทางสังคม หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่พัฒนาจากการปฏิบัติจนเป็นนิสัย (habitualization) และขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี แล้วขยายมาสู่ความคิดเห็นร่วมกันของคนในสังคมจนกลายเป็น “วิถีของการกระทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (way of doing things)” ที่ยอมรับกันเป็นแบบแผนจนกลายเป็น “สถาบัน” โดยการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ความเป็นสถาบันภายในชุมชนของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งมีบทบาทในฐานะผู้นำทางธรรมชาติและใน

³ดูคำอธิบายเพิ่มเติมเหตุผลในการคัดเลือกบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านสำหรับการศึกษาครั้งนี้ ในบทที่ 3 วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอาช่าที่ศึกษาชุมชน รวมทั้งผู้นำทางการปกครอง ในฐานะผู้นำที่ได้รับอำนาจทางการปกครองชุมชนจากทางการ

จักรวาลแห่งสัญลักษณ์ (symbolic Universes) หมายถึง ชุดของความเชื่อ (set of beliefs) ที่ทุก ๆ คนในสังคมทราบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้โครงสร้างของความเป็นสถาบันนั้น เป็นสิ่งที่มิมีเหตุผลสำหรับปัจเจกบุคคล โดยบุคคลอาจจะไม่เข้าใจ หรือไม่เห็นด้วยก็ได้ รวมทั้งเป็นคำอธิบายสำหรับ เหตุผลที่ว่า ทำไมเราจะต้องกระทำการหนึ่งสิ่งใด หรือไม่กระทำการหนึ่งสิ่งใด ตัวอย่าง จักรวาลของสัญลักษณ์ เช่น สุภษิต, หลักจริยธรรม, คำโบราณว่าไว้, คำกล่าวจากผู้รู้, มายาคติ, คำสอนทางศาสนา และแนวคิดทฤษฎี รวมทั้งระบบค่านิยมอื่น ๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลแห่งสัญลักษณ์ ที่เป็นวิถีทางสร้างความชอบธรรมให้กับความเป็นสถาบันทางสังคม

สัญลักษณ์ (symbol) ในที่นี้หมายถึง พิธีกรรมและประเพณี, กฎจารีต ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ, ภาษิตและคำสอน, คติและความเชื่อ และวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งวิเคราะห์ถึงปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต และการทำมาหากินของชาวอาช่าแบบดั้งเดิม

สัญลักษณ์(sign) ในที่นี้หมายถึง ความหมายที่อยู่ในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอาช่าแบบดั้งเดิม โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ใน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และ เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้สำเร็จ คือ เงื่อนไขด้านความรู้ คือ และ เงื่อนไขทางด้านคุณธรรม

การกล่อมเกลากทางสังคม หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลกลายเป็นสมาชิก หรือ เป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ โดยเป็นกระบวนการที่สถาบันทางสังคมต่าง ๆ นำความจริงเชิงอัตวิสัยที่ถูกสร้างขึ้นถ่ายทอดไปสู่ปัจเจกบุคคล หรือ สมาชิกในสังคม เพื่อเป็นการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก และ เป็นการจัดระเบียบทางสังคม

ความจริงเชิงอัตวิสัย หมายถึง กรอบจินตนาการสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคล โดยเป็นการสร้างความจริงจากกระบวนการและปัจจัยภายในของมนุษย์ (human internalization) โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลากทางสังคมทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ

คลังความรู้ทางสังคมของบุคคล หมายถึง กระบวนการภายในสมองของบุคคลที่ได้สร้างและพัฒนาความรู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ทำความเข้าใจกับสิ่งที่อยู่รอบๆตัวได้อย่างรวดเร็วและกำหนดว่าเราควรจะมีพฤติกรรมหรือการแสดงออกต่อบุคคล และสิ่งต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร รวมทั้งยังช่วยให้บุคคลสามารถคาดเดาพฤติกรรมของ

บุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการจัดระเบียบทางสังคม และทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ในเชิงทฤษฎีสามารถสร้างองค์ความรู้ทางการสื่อสารในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจากการศึกษาที่เชื่อมโยงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยใช้ทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาการสื่อสารเป็นการอธิบาย ซึ่งเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งในมิติทางด้านเมืองการปกครอง มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีมิติทางการสื่อสารเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยง

2. ในด้านการสื่อสารทางการเมือง การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำผลการศึกษา และองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ในการทำความเข้าใจการสร้างความจริงทางสังคม และการสื่อสารในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นจากสถาบันทางการเมืองในระดับชุมชน ตลอดจนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จนนำไปสู่การสร้างกรอบจินตนาการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน รวมทั้งสามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย และการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติต่อไป

3. ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถสร้างความเข้าใจและเป็นแนวทางสำหรับแต่ละภาคส่วนในสังคมทั้งในระดับชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และ องค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับรากฐานทางด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และเอกลักษณ์ของชุมชนที่ดำรงอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ความเหมาะสมในเชิงพื้นที่

4. สามารถพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎี ตลอดจนผลการศึกษาที่ได้เพื่อเป็นแนวทางการในการพัฒนางานวิจัยในอนาคต ตลอดจนการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติในการพัฒนาชุมชน และสังคมในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป